

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.016:78

Ольга Олексюк

ФЕНОМЕН РОЗУМІННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ СФЕР СУБ'ЄКТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті показано, що в умовах соціокультурних змін і суперечливості сучасного музично-педагогічного процесу у вищій школі феномен розуміння набуває статусу механізму гармонізації особистісних сфер суб'єктів музично-педагогічного процесу у вищій школі.

***Ключові слова:** музично-педагогічний процес у вищій школі, розуміння, гармонізація, особистісна сфера, суб'єкти.*

Ольга Олексюк

ФЕНОМЕН ПОНИМАННЯ КАК МЕХАНИЗМ ГАРМОНИЗАЦИИ ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ СУБЪЕКТОВ МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье показано, что в условиях социокультурных изменений и противоречивости современного музыкально-педагогического процесса в высшей школе феномен понимания приобретает статус механизма гармонизации личностных сфер субъектов музыкально-педагогического процесса в высшей школе.

***Ключевые слова:** музыкально-педагогический процесс в высшей школе, понимание, гармонизация, личностная сфера, субъекты.*

Olha Oleksyuk

PHENOMENON OF UNDERSTANDING HOW MECHANISMS OF HARMONIZATION PERSONAL SPHERE SUBJECTS MUSIC-PEDAGOGICAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION

The article attempts to show that in the social and cultural changes and contradictions of contemporary music and teaching process in higher education

understand the phenomenon acquires the status of a mechanism harmonize personal areas of musical subjects of educational process in higher education.

***Key words:** music and teaching process in higher education, understanding, harmonization, personal scope, subjects*

Сучасна мистецька освіта зазнає метаморфоз, які виходять за межі локальних змін у навчальному плані, змісті окремих навчальних дисциплін, організаційно-методичних аспектах навчання. Впроваджується компетентнісна модель освіти, яка проголошує нові цінності освітнього процесу, коли на зміну «культу успішності і дисципліни» (М. Сергєєв) приходить орієнтація на власні досягнення, своє місце в новому світі. Це означає, що компетентність має визначатися в *онтологічній парадигмі*, позначеній метафорою «бути» – перебувати у взаємодії зі світом, коли людина зосереджується на змісті життя. Слід зазначити, що сучасна педагогіка лише наближується до дослідження онтологічних основ розвитку людини. Проте сьогодні відомо, що духовність людини та її суб'єктивність залежать від гармонізації емоційної, інтелектуальної, мотиваційної, когнітивної та інших особистісних сфер. **Метою статті** є обґрунтування феномена розуміння та прояви гармонізуючих функцій у суб'єкті музично-педагогічного процесу

Дослідження проблеми розуміння (В. Знаков, З. Карпенко, А. Нікіфоров, Н. Чепелева та ін.) свідчать про зв'язок цього феномена з пізнанням суб'єктивної смислової реальності. Так, на думку В. Знакова [4], розуміння як феномен пізнання характеризується, по-перше, як вихід за межі безпосереднього змісту, тобто у ширший контекст, що сприяє породженню його смислу; а, по-друге, як співвідношення об'єкта розуміння з ціннісно-нормативними уявленнями суб'єкта, котрий виявляє це розуміння. Отже, розуміння як пізнавальна процедура спрямовується не на набуття нового знання, а на смислоутворення, отриманого в процесі мисленнєвої діяльності. Індивідуальний смисловий контекст – це основа розуміння, що відображає систему взаємопов'язаних смислових одиниць і

формується внаслідок засвоєння індивідом культури суспільства й особистого досвіду.

Нова педагогічна реальність, в якій дедалі більшого значення набуває особистісна позиція, суб'єктність і активна самостійна діяльність у ситуаціях самопроекування і самореалізації, вимагає нових наукових підходів. Перетворення свідомості людини взагалі та індивідуальної свідомості зокрема у визначальний чинник суспільного життя об'єктивно веде до використання онтологічного підходу, який, на відміну від гносеологічного, акцентує увагу не на зовнішніх проявах людини, а на розумінні її внутрішніх станів, духовного буття. Відтак йдеться про способи проникнення у феноменологічні глибини свідомості, занурення в «життєві світи» і ментальні структури буття. Це стає можливим у процесі діалогу не як окремого акту, а як способу буття, співбуття з «іншим» [1]. Г. Ріккерт [10, с. 216] припускав, що у кожної людини є свій неповторний смисловий контекст, який визначає розуміння. Цікаво, що різні контексти визначають різні інтерпретації і розуміння смислу тексту у різних людей. Проте ці відмінності не призводять до руйнації спілкування людей, тому що безліч розумінь не виключає їхньої єдності, зумовленої єдністю світу, мови спілкування і культурних традицій. Важливо й те, що, попри різні відмінності, існують подібності індивідуальних смислових контекстів, обумовлених єдністю історичної епохи, в якій живуть і спілкуються люди. Близькість смислових контекстів автора і реципієнта зумовлює краще розуміння твору, а коли йдеться про виконавську інтерпретацію твору мистецтва – об'єктивацію творчого потенціалу митця. В. Дільтей [3, с. 137] стверджував, що особиста геніальність стає технікою, і ця техніка розвивається з розвитком історичної свідомості. При цьому розуміння тексту передбачає *конгеніальність* інтерпретатора, його піднесення до рівня автора.

У концепції Г. Філонова [9] здійснено спробу розкрити компонентну структуру розуміння у форматі системно-критеріальних показників, що визначають оптимальний рівень консенсусу суб'єктів соціуму і галузі життєдіяльності. Автор робить висновок, що феномен розуміння в його

«триєдності» (сприйняття, осмислення і внутрішньомотивованої єдиності), доступніше і наочніше розкриває свій смислоутворювальний потенціал оптимального вибору в різних ситуаціях життєдіяльності.

Такий результат розуміння виходить за межі традиційного визначення сутності цього феномена, що підтверджується у дослідженнях Н. Чепелевої та інших науковців [8] про розуміння як опосередкований аналітико-синтетичний процес, який передбачає виділення основних елементів матеріалу або «смислових віх» та об'єднання їх в одне ціле. Розуміння тексту дослідниця розглядає як процес засвоєння та породження смислів, основними характеристиками якого є відтворення смислу (концепту) вихідного повідомлення, а також осмислення та переосмислення твору, результатом чого є синтез нового смислу, що породжується під час діалогічної взаємодії з текстом.

Гуманітарній методології, яка ґрунтується на онтологічному підході, мають відповідати герменевтичні методи – екзистенційні діалоги, «вчування» у внутрішній світ іншого, рефлексія, саморозуміння тощо. Таким чином, проблема герменевтичного розуміння стає обов'язковим компонентом і повсякденного життя людини і загальнометодологічною настановою в контексті педагогічного процесу. В період глобальних зрушень, що відбуваються в природі й суспільстві, розуміння стає однією з актуальних проблем, від вирішення яких залежатиме майбутнє цивілізації.

Педагогічна герменевтика як теорія і практика тлумачення педагогічних знань, зафіксованих у різних текстах, що відображують уявлення про людину як суб'єкта творчого саморозвитку, а також про цілі, принципи, зміст, форми та методи виховання і самовиховання, за мету висуває глибоке осмислення і розуміння цих знань з урахуванням соціально-культурних традицій, рефлексивного осмислення емоційно-духовного досвіду людства і особистого духовного досвіду суб'єкта розуміння.

Мистецтво як особлива сфера людського буття поєднує пізнання й спілкування, інтелект, почуття і моральні уявлення людей. Залучення людини до мистецтва є необхідною умовою формування рефлексивних компонентів її

свідомості, що проявляється в умінні абстрагуватися від реальності, оскільки у процесі сприйняття, переживання і розуміння художніх творів відбувається піднесення духу і відчуження від прози життя. Розуміння, на думку А. Брудного [2], є плюральним, існує у безлічі варіантів, кожен з яких відображує ту чи іншу грань об'єктивної дійсності, поєднує індивідуальне існування із суспільно значущими фактами.

У контексті нелінійної онтології заслуговують на увагу положення М. Бахтіна [1] про буття світу мистецтва. У змістовному ракурсі художній твір є зупинкою людського буття, яке набуває при цьому якості надбуття і мовби забуває про своє начало і природу. Розгляд буття людини естетичної, її ставлення до іншої людини та світу, неподібність її з людиною етичною і теоретичною дає змогу М. Бахтіну окреслити межі естетичної діяльності та мистецтва, в якому воно втілюється в найбільш чистому і повному вигляді.

Розвиваючи цю думку, провідні сучасні музикознавці (А. Земцовський, Є. Назайкінський, В. Медушевський та ін.) закладають основи розвитку музично-онтологічної теорії. Так, аналізуючи таємничо-піднесену красу музики, В. Медушевський [5] стверджує, що вона онтологічно підкоряє свою організацію живим голосом буття. Автор вказує, що досягнути онтологічну сутність музики можна, проникнувши в смислову основу інтонаційних енергій музики. При цьому він розкриває негативні тенденції, які порушують чистоту духовних сил людини, що впливає на стан культури і музики.

Особливого значення онтологічна орієнтація набуває в музичній освіті, в якій прагматичний підхід до засвоєння культури не можна вважати прийнятним. У зв'язку з цим особливої значущості в системі вищої мистецької освіти набуває герменевтичний підхід як методологічна основа інтерпретації, але не тільки у своєму вузькому значенні – як інтерпретація музичного твору, а набагато ширше – як засіб пізнання й розуміння особистістю світу (навколишнього і внутрішнього) через музичний твір [6]. Із герменевтичних позицій інтерпретування музичного твору – це не тільки певний інтелектуальний процес, а й напружена духовно-пізнавальна діяльність особистості, яка спирається на

загальнолюдські цінності і дає можливість майбутньому вчителю музики актуалізувати свій духовний світ, світоглядні настанови й особистісні переконання, своє світорозуміння, що є стимулом для реалізації творчого підходу до своєї професійної діяльності. Тому настанова на забезпечення майбутніх фахівців мистецького профілю педагогічно і художньо доцільними знаннями щодо музичних творів виявляється недостатньою і трансформується, не втрачаючи своєї методичної цінності, стосовно формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики через розуміння-співпереживання світу і себе в ньому.

Вища мистецька освіта як структуроутворювальний чинник сучасної культурної політики має потенційні можливості для підготовки фахівців мистецького профілю на високому рівні, якщо процес професійної підготовки та його навчально-методичне забезпечення органічно входять у загальний контекст завдань модернізації освіти та підвищення ролі культури як найважливішого фактора стабільного розвитку суспільства. Онтологічний момент «вмонтованості» музичної освіти в соціальну реальність сприяє становленню особистості як суб'єкта культури, інтеграції освіти в культуру, і, навпаки, розвитку культурної ідентифікації в процесі навчання і виховання, використанню інноваційних технологій, що створюють умови для ефективної підготовки педагогічних кадрів у системі вищої мистецької освіти.

Діяльність викладача мистецького вищого навчального закладу зумовлена необхідністю оволодіти вмінням інтерпретувати художній текст. Так, Т. Рейзенкінд [7] зазначає, що художній текст виконує дидактичні функції, забезпечуючи дискурс як спосіб організації розгорнутого комунікативного спілкування. Він сприяє розумінню змісту інтеграції в єдину цілісність різноманітних культур на основі принципу варіювання й комбінування просторових і часових співвідношень. Цей фактор впливає на оволодіння образними методами навчання. Водночас студенти мають уявлення про поняття «художній текст» з точки зору контекстного підходу (інтеграція знань із мистецтвознавства, філософії, психології, педагогіки). Автор концепції

стверджує, що контекст дає змогу забезпечувати неперервну смислову організацію. А це важливо для створення педагогічної ситуації розуміння художнього тексту. З *утворенням ситуації розуміння* завдяки тексту й контексту майбутній вчитель музики може глибше пізнати зміст онтології мистецтва. Йдеться про розуміння контексту двох полюсів: даного (факт існування реалії мистецтва) і створеного (факт мислення); останнє сприяє організації діалогу в ході самопізнання й навчального процесу в школі.

Одним із головних завдань викладача є необхідність розвитку в студента здатності слухати, відчувати автора художнього твору, формувати нові смисли-образи не тільки щодо художніх творів, а й власного життя (забезпечується принцип «життєтворчості» навчання). Разом з цим виникає розуміння уявляти його як спосіб діяльності, що орієнтує не на наслідування сформованих готових смислів, а на створення нових у процесі тлумачення емоційно-образного змісту текстів культури, власних суджень щодо продуктів творчої діяльності. Феномен розуміння передбачає формування нових смислів особистості, у нашому випадку – в ході інтерпретації текстів культури на основі їхньої взаємодії, коли інтерпретацію розглядають як рефлексію над розумінням. При цьому слід розглядати *рефлексію* як друге після відчуттів джерело досвіду, механізм, скерований не тільки на самопізнання, а й на гармонізацію особистісних сфер суб'єктів педагогічного процесу, що ґрунтується на єдності внутрішнього світу й сенсу буття (береться до уваги формування особистості на основі онтологічної конструкції бачення світу). Зазначимо, що розуміння є невід'ємним конструктором рефлексії в момент її об'єктивації, тобто ідентифікації себе з іншими думками, образами.

Підводячи підсумки, зазначимо, що саме в особистісних сферах суб'єктів музично-педагогічного процесу у вищій школі відбувається дія механізму розуміння мистецького твору. Досягнення високої продуктивності різних видів занять у мистецьких вищих навчальних закладах проходить переважно завдяки механізму розуміння мистецького твору. Однак викладач може наповнювати власним розумінням художні тексти та осмислювати їх прояв у музично-

педагогічному процесі. Відтак йдеться про способи проникнення у феноменологічні глибини свідомості, занурення в «життєві світи» і ментальні структури буття суб'єктів музично-педагогічного процесу.

Література

1. Бахтин М. М. К философии поступка / М. М. Бахтин // Философия и социология науки и техники: Ежегодник, 1984–1985. – М.: Наука, 1986. – С. 80–160.
2. Брудный А. А. Психологическая герменевтика / А. А. Брудный. – М.: Лабиринт, 2005. – 336 с.
3. Дильтей В. наброски к критике исторического разума; [сокращ. пер. с нем. А. П. Огурцова] / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1988. – № 4. – С. 136–138.
4. Знаков В. В. Теоретические основания психологии человеческого бытия / В. В. Знаков // Психологический журнал. – 2013. – Т. 34. – № 2. – С. 28–38.
5. Медушевский А. В. Таинственные энергии музыки / А. В. Медушевский // Музыкальная академия. – 1992. – № 3. – С. 324–325.
6. Олексюк О. М. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті: колект. монографія / О. М. Олексюк, М. М. Ткач, Д. В. Лісун. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 164 с.
7. Рейзенкінд Т. Й. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті / Т. Й. Рейзенкінд. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. – 640 с.
8. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду: монографія / Н. В. Чепелева, Т. М. Титаренко, М. Л. Смульсон, В. В. Андрієвська, О. О. Зарецька, А. А. Васильченко; під ред. Н. В. Чепелевої. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 255 с.
9. Филонов Г. Н. Ценностные смыслы понимания / Г. Н. Филонов // Педагогика. – 2012. – № 10. – С. 11–16.
10. Rickert H. Philosophischen Hermeneutik. – Frankfurt am Main, 1979. – S. 216.